

Ritxi Lizartza

Hitanoa. Mintza hadi, lagun! liburuaren egilea

«Hitanoa estandarrera ekarri gabeko azken osagaia da»

Hitanoa ikasteko metodologia sortu du Ritxi Lizartza (Donostia, 1965) itzultzaile eta zuzentzaile zailduak. Ahozko testu bizen kontrako borrokan sortzen zitzaizkion korapiloak askatzen hasi eta lokarriak lotuta ekarri du hikari buruzko liburua plazara.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkia: Zaldi Ero

“Eztabaidarako abiapuntua ezarri dut, ardura duten erakundeek hitanoaren erabilera gure gizartean arau dezaten”.

Hitanoa. Mintza hadi, lagun! lanaren egile, Ritxi Lizartza, hainbat urtean *Goenkale* teleaileko euskara zuzentzailea izan da. Hitanoa? Zertan dakar Ritxi Lizartzak hitanoa plazara?

Seguru asko, barruko harrak asetzeko asmotan egingo nuen. ETBn lanean ari nintzela, gertatu zitzaidan hitanoarekin dexente topo egitea. Batetik, estandarraren eredua defendituz, eta, bestetik, Euskaltzaindiak araututako adizkia, aurrerapauso nabarmena izanda ere, nahikoa ez zelako. Esan nahi dut Euskaltzaindiak adizkiaren morfologia arautu zuela, bai, baina haren eremu sozioafektiboa eta morfosintaktikoa ez zituela arautu. Guk, berriz, horiexen beharra geneukan.

Eremu sozioafektiboa eta morfosintaktikoa. Zertaz ari gara?

Eremu sozioafektiboa da, nolabait esateko, nork norekin zein egoeratan erabiltzen duen. Tradizioak agintzen du horretan, baina hura aldatzen ari da gaur egun eta inportantea da zehaztea. Gaur egungo gizartearen joeretara egokitzea, alegia... Eremu morfosintaktikoari dagokionez, hitanoa berezia da, esaldi nagusiari dagokio, ezin da edozein testuingurutan erabili. Tradizioak agintzen du horretan ere, ez da lege inposatua. Leku askotan tradizioak indarra du oraindik ere, baina beste hainbatetan ez. Eremu morfosintaktikoa arautu ezik, irizpide eza nagusituko da ikus-entzunezkoetan, antzerkian, irakaskuntzan eta bestetan. Ondorioz, gerta liteke irakasle batek bere tradizio eta hizkeraren

arabera irakastea hitanoa, edota argitaletxeak nobela argitaratzea –estandarrean argitaratzea, jakina–, baina hitanoari dagozkion formak egilearen jatorriaren arabera agertzea liburuan. Gertatzen baita horrelakorik.

Horregatik zure lana.

Bai. Proposamen teorikoa egiteko asmoa nuen, bildutako kasuistika antolatu, ordenatu eta adierazi nahi nuen. Eta arautu beharra ere aldarrikatu. Bada, hori idatzita nuenean –entsegu laburra edota artikulu luzea osatzeko lain material–, jendea ikastaro eske etortzea gertatu zitzaidan. Eman ere egin nituen ikastarok eta haien bidez, askoz ere gehiago ikasi dut hitanoari buruz, eta, harrezkero, liburua ariketa praktikoz

hornitu ere bai... Ikastaroen bidez osatu dudan alderdi praktikoak autoikaskuntza bidea errazten du. Teoria izan behar zuen lehen artikululu luze hura gidaliburu da gaur egun, eta konbentzituta nago hirugarren atala ere beharko duela, hau da, beste jauzi bat. Liburuan eztabaidarako abiapuntua ezarri dut, ardura duten erakundeek hitanoaren erabilera gure gizartean arau dezaten.

Arautu beharraz ari zara.

Bai, baina ez esate aldera, hitanoa gure gizartean dagoelako baizik, esparru guztietan egon ere. Ikastolak Kilometroak festa antolatzen duela, hika jarriko dizu leloa. Amaia Zubiria batek, *Berrian* zutabea idazten duela, hika ari da. Xabier Gantzarain, berdin... Eman dezagun Bide Ertzeanek Jose Luis Otamendiren poema musikatzeko duela: hika ariko da. Eta ezin ahaztuko dugu irakaskuntzan ere garrantzi handia duela. Hitanoaren erabilera, zuzena ala okerra, gizartean dago, kalean. Gizartea arauemaileen aurretik doa, ohi denez, baina arautu beharra dago.

Zein irizpideren arabera arautu?

Hasteko, kaleko hizkera jasotzen zuten Donostia aldeko antzerkilariak izan ditut erreferentzia inportante: Toribio Alzaga bat, Marzelino Soroa eta beste. Kaleko hizkera baliatu zuten antzezlanetan. Ez dira goi mailako lanak, baina aintzat hartzeko modukoak. Gaur egun *Goenkale* egingo lukete haiek... Garai hartako formatua antzerkia zen, eta euskara oso ongi jaso zuten, oso euskara ederra, batzuetan erdarakadaz bete, korapilorik gabekoa, baina txukuna. Haiek garai hartan erabiltzen zuten hitano eredu eta gaur egun erabiltzen dena, oso ezberdinak dira gauza askotan: orduan muga morfosintaktikoak errespetatzen zituzten, gaur ez bezala; gaur egun Donostian entzu-

ten den *di(n)ate* forma *diten/k* zen orduan, hau da, estandarrek onartu duen forma... Bestalde, *euskara.net*-en eta *armiarma.com*-en sartu eta hitano adibide mordoak ageri dira. Bi iturriok funtsezkoak izan zaizkit, ez balira, bizpahiru urte geroago aterako genukeen liburua.

1994an arautu zuen alokutiboa Euskaltzaindiak, Beñat Oihartzabalek egindako proposamenaren arabera. Zer diozu adizki haren formaz?

Hara, hitanoa, estandarrek ekarri gabeko azken osagarria da. *Goenkale*n ari nintzela, lortu genuen ETBk Euskaltzaindiaren eredu hura onartzea, eta bateko eta besteko gidoilariak erabiltzen zuten hitanoa batura ekartzea. Horrelaxe lortu genuen Joxe Mari pertsonaiak aste

"Goenkale, bere horretan onartu genuen Beñat Oihartzabal euskaltzainaren lana, hasieran gizartean sortu ziren katramilak gorabehera"

osoan hitano koherente bat erabiltzea. Alegia, guk bere horretan onartu genuen Beñat Oihartzabalen lana, hasieran gizartean sortu ziren katramilak gorabehera. Oso ekarpen handia egin zuen, ona, eta logikoa. Durangoko Azokan liburuarekin nintzela, Etxarriko bat etorri zitzaidan, esanez zergatik ezin den *zituat* erabili *ditiat*-en orde; beste bat, behenafarra, zergatik ez den *dioagu* estandarra, *zioagu* beharrean. Oihartzabalek erdibidea aukeratu zuen, bai asmatu ere.

Zu, hala ere, arau gehiago eskatzen ari zara Euskaltzaindiari, eremu sozioafektiboa eta morfosintaktikoa arau ditzan.

Bai, baina bai nork bere buruari nola egin behar dion, adizki ihar-tuak nola erabili behar diren, aldaketa fonetikoak egiteaz eta hiperhitanoaz ere, adibidez, jardun beharko luke. Idazle, editore, irakasle, gidolari, antzerkigileek... erreferentziak behar dituzte-eta, norberaren intuizioak ez ezik. Liburuan planteatzen den metodologia proposamen bat da bide horretan.

Hitanoa galbidean dagoela irakurri dizut han edo hemen.

Bai. Jo dezagun, Urola-Kostan (Gipuzkoa), adibidez, etxetik jasotako alokutibo eredu txukuna galbidean dago, bertako euskara egiten dutenek hitanoaren ezaugarriak ahaztu egiten dituzte, neskei toka egiten diete, gurasoek semei toka egiten diete, baina alabei neutroan. Bestalde, hitanoa erabiltzen ez dakien jendea dabil, hika hizketan, zuzen egiten jakin gabe. Hitanoa etxean jaso dutenek, ondo, baina ikastolatik ateratako gazteek, edo bailara hartara joandakoek, edo familia erdaldunetako seme-alaba euskaldunek... ez dute etxeko hitanorik, kalean batari eta besteari entzundakoa baizik, formak nahasten dituzte! Horretaz ere ari naiz liburuko atal batean... Gazteen artean modan dago hika, eta nagusi dira forma arrotzak, inork ez du-eta zaintzen gazteek txukun hitz egitea. Hasteko, ez dute non ikasi, ez dute erreferentziarik ere... Beraz, tradizioaren araberakoa atzerantz egiten ari den bitartean, erreferentziarik gabe erabilitakoa nabarmen da gorantz. *Zegokelako* erabiltzea, orain hika eta orain zuka egitea, hika eta neutroa nahastea, neskei toka egitea, koadrila osoari hika egitea... ■

www.argia.com/argia-astekaria helbidean, elkarrizketaren bertsio luzea.

Babeslea: Hondarribiko Udala

